

HERMINA TOMIĆ U KULTURNOM I JAVNOM ŽIVOTU HRVATSKE

Vesna Vlašić

U patrijarhalnoj kulturi 19. stoljeća ženama je bilo jako teško baviti se javnim radom. Društveni prostor bio je podijeljen na ženski dio – obitelj i svijet osobnog i intimnog, te muški dio – politika, kultura, javni pot-hvati i svijet akcije. Građanke su bile odgovorne za funkcioniranje doma i stvaranje obiteljskog ognjišta kao mjesta potpunog povjerenja, mira i sigurnosti. Žene nisu pohađale školu sve do druge polovice tog stoljeća, i to je bila normalna društvena pojava. Tek tada i one, osim mogućnosti školovanja, dobivaju i radna mjesta. Važno je napomenuti da su žene u hrvatsko društvo uvele značajnu društvenu instituciju salona i na taj način stvorile mjesto za stalne i povremene susrete te razgovore s političarima, piscima, slikarima, glazbenicima... Osim što su ženski saloni bili mjesto sastanaka umjetničke i političke elite, bili su i prostor za čitanje poezije, novina, književnih uradaka, ali i mjesto gdje su se mladi ljudi upoznavali i družili.

Krajem 19. stoljeća, javljaju se darovite učiteljice koje pokušavaju naći ravnotežu između svakodnevnog pedagoškog rada i osobnog stvaralaštva. Osim njih, tu su i glumice koje su također pridonijele mijenjanju krute

patrijarhalne slike što je bilo naročito teško zbog negativnog predznaka koji je pratio to zvanje i neprestanog povećala koje je vrednovalo njihovu društvenu prihvatljivost. Neke glumice čine iskorak izvan scene te su se okušale u pisanju¹, u različitim segmentima organizacije kazališnog života te drugih izvedbenih djelatnosti.² Ženama je društvo namijenilo ulogu prenositeljica domoljubnih ideja, a kad je u pitanju kultura, trebale su biti tek pasivne sudionice.

Hermína Tomić, rođena Prešern³, glumica i književnica, jedna je od onih koje su svojom pojavom i ponašanjem kršile norme koje je društvo nametnulo. Njezin život i djelovanje obilježili su susret i prijateljstvo s pjesnikom Ivanom pl. Trnskim i njegovom obitelji te udaja za književnika Josipa Eugena Tomića. Nepravедno zanemarena, poznata je ponajviše po svom braku, a u književnim je povijestima uopće nema ili se u nekima tek spominje samo kao supruga spomenutog Josipa Eugena.

Odrasla je u Varaždinu, no nakon smrti oca, s obitelji se seli u majčin rodni Karlovac. Usporedno s jačanjem nacionalne svijesti i buđenjem domoljubnih osjećaja, u karlovačkoj čitaonici održavale su se večeri pjesme i glume koje je organizirao tada već etablirani pjesnik Ivan pl. Trnski.⁴

¹ Glumica Ivka Kralj okušala se u dramskom pisanju, ali nije imala uspjeha. August Šenoa napisao je kritiku »Divljanki« u kojoj je naročito istakao odsustvo humorističnih elemenata. Prigovori su išli i prema dramatizaciji i jeziku. (Šenoa, 1934.)

² Neke glumice bavile su se šivanjem kostima, a Marija Akačić, poznatija kao Maca Peris, nastupala je u cirkusu.

³ Hermína Tomić, rođ. Prešern (Varaždin, 1848. – Zagreb, 1915.), školovala se u varaždinskom samostanu, potom živjela u Karlovcu. Glumila je u različitim diletantskim društinama te bila aktivna članica čitaonice. Godine 1868. udaje se za književnika Josipa Eugena Tomića, žive u Požegi, a nakon godinu dana sele se u Zagreb. Objavila je jednočinku *Kita cvieća* (1883.) te igrokaze *Zabluda matere* (1888.) i *Ljubav i sjaj* (1897.). Pokopana je na Mirogoju.

⁴ Trnski je spjevao *Krijesnice* (I. 1862., II. 1865.), po nagovoru dr. Josipa Vranjicana koji je znao govoriti da bi trebalo ljubavnim pjesmama pridobiti dame za hrvatsku knjigu. Te bi pjesme morale biti lako shvatljive pa bi ih svojom živošću

Trnski je znao da se hrvatska svijest ne može učvrstiti dok se ne probude žene, čuvarice tradicije. Stoga je pozvao hrvatske djevojke da javno recitiraju njegove stihove, onaj koja to učini on će posvetiti pjesmu (laskajući time ženskoj taštini). Jedina koja je imala hrabrosti javiti se bila je Hermina Prešern. Prešernova je tada bila članica diletantskog teatarskog zbora, a u čitaonici je nastupala u ilirskoj salonskoj odori zagrebačkih gospođa. Ona je toliko oduševila Trnskoga svojom ljepotom i nastupom da joj je posvetio pjesmu objavljenu u *Krijesnici*:

*Kapica je njoj na glavi
Kapica je ta crljena,
Kada slavu kakvu slavi,
Krasnim smiljem izkićena.*

*Zobun diže puna njedra,
Zobun crljen, suknja biela,
Modra poput neba vedra,
Surka krasi vitkost tiela.⁵*

Hermina je bila izrazito nadarena za glumu, a po zapisu Marije Jambrišak,⁶ znala je slušače zanjieti do ushita i rodoljubne ekstaze. U listu *Glasonoša*, među brojnim posvetama u njezinu slavu, tiskan je sonet na njemačkom jeziku koji joj je posvetio oduševljeni stranac zanesen

i novošću privukle u narodni tabor. *Krijesnice* Trnskoga imale su zadatak u žena probuditi rodoljublje, a pjesnik je htio postići veličanje ženske ljepote i vrline ženske duše. Ivan Trnski, jedan od najpoznatijih ilirskih pjesnika, u svojim je pjesmama pozivao žene na buđenje domoljubnih osjećaja i služenje domovini, kao na primjer u sljedećim stihovima: »Stvoriv čudo: liepu ženu / Daj joj, Bože, duši sjaja / Samo smjeru uzvišenu, / U sreću nam zavičaja!«

⁵ Navedeno prema: Kassowitz-Cvijić, Antonija, »Hermina Tomić«, *Vijenac*, 1925., br. 4/5/6, str. 178.

⁶ Ibid, str. 179.

njezinim nastupom, iako nije razumio niti riječi hrvatskog jezika. Kolika je bila njezina glumačka karizma, govori i tekst nastao nakon nastupa na svečanoj proslavi na Markovu trgu u Zagrebu:

Djevojka je za tu zgodu opet odabrala Trnskov patriotski himnus: »To bi lijepo, krasno bilo!« Općinstvo se za poletnu prekrasnu glumicu tako zagrijalo, da je muško i žensko od ushita skočilo sa sjedala, pljeskalo, vikalo, klicalo, mahalo joj maramicama, pa nije dalo da se pred tom umiljatom pojavom spusti zavjesa. Nastao je toliki nemir i metež, da je bilo čudo, da se nije raspala stara trošna zgrada.⁷

Hermina se sve više priklanja Trnskom te pod njegovim utjecajem počinje pisati članke koje objavljuje u novinama, a potpisuje ih inicijalima ili pseudonimom. U isto vrijeme aktivno se bavila glumom te je zabilježeno kako ju je zagrebačko kazalište htjelo pridobiti za stalni angažman.

Godine 1863. u Karlovcu se počinje izdavati časopis *Glasonoša*, a prvi njegov urednik bio je Josip Eugen Tomić. Kako je bio temperamentan mladić sklon glumi, vrlo brzo se svidio Hermini, koja se 1868. za njega i udaje te se seli u Požegu. Trnski je tada prigodom njezine udaje objavio ove stihove:

*Kako Zagreb onda cio
I ja ti se poradovah,
Da sam onda mogo, smio,
Glumištu te zavjetovah.
Drugu, bolju nađe sreću,
Odvrnmu krasno lice,
Al uzdahnut kako ne ću:
Šteta takve umjetnice!⁸*

⁷ Ibid, str. 178.

⁸ Ibid, str. 179.

Tomićevi se 1869. sele u Zagreb no Hermina se ne vraća glumi, ali ostaje vezana uz kazalište. Iste godine i Trnski se seli u Zagreb te se druženje dalje nastavlja. Došavši u Zagreb, karizmatična Hermina otvara široko vrata doma Tomićevih kulturnoj javnosti pa on uskoro postaje omiljeno mjesto susreta intelektualaca i umjetnika. Čitale su se pjesme, razgovaralo o knjigama, o umjetnosti i politici. Ulogu domaćice Hermina je uspješno obavljala između ostaloga zahvaljujući i profinjenosti i aristokratskim navikama koje je nje govala. U središtu njihova salona bili su Ivan pl. Trnski, Franjo Marković, August Šenoa, Tadija Smičiklas, Ivan Dežman, Gjuro Deželić i drugi. Kako su Tomićevi živjeli od Eugenove činovničke plaće, zabilježene su Herminine poteškoće oko organiziranja takvog načina života, no uz svesrdnu pomoć Zorke Trnski, salonska druženja Tomićevih uvijek su bila sjajno organizirana.

Već je spomenuto kako je Hermina ostala bliska kazalištu iako više nije aktivno glumila. Zajedno sa suprugom pohodila je gotovo sve kazališne predstave, gledajući ih iz njihove lože na drugom katu br. 2 »na lijevo«.⁹ Vrlo brzo bi uočila nadarene glumice, pomagala im te je, zajedno sa Zorom Trnski, kod imućnih građana tražila novčanu pomoć za njih.

Za mladu bi glumicu bila najveća nagrada, ako je bila pozvana, da Tomićku pohodi. Time je postala »salonfähig«, a kako je za Herminu vrijedila stroga riječ »kućni je prag najstrmija tvrđava«, to je preko njega mogla da stupi samo glumica neokaljana obraza.¹⁰

⁹ Julije Kempf u knjizi *Moja požeška sjećanja* (Matica hrvatska, Požega, 1996.) zabilježio je kako je prilikom svog prvog posjeta kazalištu vidio Tomićeve: »Dne 2. veljače 1881. god. bio sam prvi put u kazalištu na Markovu trgu gdje se prikazivao dramski igrokaz našeg odličnog pjesnika i književnika Požežanina Josipa Eugena Tomića, »Barun Franjo Trenk«, pri čem je glavnu žensku ulogu imala slavna naša i nedostižna dramska prvakinja Marija Ružička-Strozzi. U loži je bio sa svojom suprugom Herminom te maestrom Ivanom pl. Zajcom i sam autor Tomić komu smo također mnogo pljeskali radi vrlo uspjela igrokaza.«

¹⁰ Kassowitz-Cvijić, Antonija, op. cit., str. 180.

Tako su pod Herminino okrilje došle te postale stalne posjetiteljice salona Tomićevih glumice Ivka Kraljeva, Marija Pavan, Barabaševa i Peternekova, koje su se kasnije proslavile na dvorskom teatru u Beču i Pragu te u Hamburgu. Hermina je imala običaj raspitati se o dugovima svojih šticećenica te im pomoći, uvodeći ih u salonsko društvo svoga doma i šaljući im novčani dar u vrijednosnom papiru ili založnoj knjižici.

U to vrijeme Hermina u *Vijencu* objavljuje kratke članke o ženskom pitanju i naobrazbi. Osim što je bila suradnica, ona se brinula i oko sudbine časopisa. Kada je tiskara koja ga je tiskala propala, Hermina je bila najupornija oko toga da Matica hrvatska preuzme *Vijenac*. U pismu Zorki Trnski, jada se kada je shvatila da je mlađa književna struja stekla premoć:

*Kako stoji 'Vijenac'? U njem je oglašeno, da se svi rukopisi imadu slati fonetskim pravopisom, dakle, koji se time ne služiše, isključeni smo ili se moramo toj želji urednikovoj odazvati. To ti je za sada najveća stečevina novog uredništva. Razvitak ciele stvari može se tek za koje vrijeme očekivati.*¹¹

Tomićeve je duboko pogodio sukob između »mladih« i »starih«, naročito to što su »mladi« rušili *Vijenac*. To je bio razlog zbog kojega su se povukli s književne scene iako nikad nisu prestali pisati. Herminin salon i dalje je bio otvoren umjetnicima pa tako niti jedna značajna osoba nije mogla proći kroz Zagreb, a da ne svrati u kuću Tomićevih.

Herminina književna karijera počinje znatno kasnije, zagrebačkoj publici predstavlja se 1883. godine veselom jednočinkom *Kita cvijeća*, u povodu koje je Ivo Vojnović, ne sluteći da je tekst napisala žena (jer je objavljen anonimno) ustvrdio:

Neimenovani pisac vještinom je stvorio dražesnu, naivnu kontesu, staru namigušu i klasičnog slugu. Prizori su efektno izrađeni, odišu

¹¹ Ibid, str. 180.

*vedrim humorom, pohvaliti treba i duhoviti, ugodni, salonu primjereni dijalog, jezik je ispravan. Anonimnu autoru zaista nema razloga da ime krije.*¹²

Kritika je gotovo u cijelosti pozitivno ocijenila *Kitu cvijeća*. U književnom časopisu *Slovstvo*, pohvaljena je spisateljčina nepristranost pri stvaranju likova, navodeći kako su likovi u *Kiti cvijeća* upravo predstavnici društvenih tipova kojima pripadaju. Kada se saznalo da je anonimni autor Tomićeva, *Vijenac* objavljuje njezinu sliku i uz nju piše: *Zaista, to bi liepo, krasno bilo, da imamo mnogo takvih Horvatica, kakva nam je dična i umna gospodja Hermina Tomić.*¹³

Valja također napomenuti da je Josip Eugen Tomić 1880. počeo djelovati kao kazališni odbornik. Budući da ju je podupirao i poticao u književnim pokušajima, zlobnici su pronašli vezu između Tomićeva visokog položaja i uspjeha Hermininih književnih ostvarenja u Hrvatskom narodnom kazalištu.

Tomićevi su i profesionalno surađivali te su zajedno preveli nekoliko drama. S druge strane, postoje saznanja da su, osim zajedničkog prevođenja, radili potpuno neovisno. Oboje su bili zainteresirani obraditi temu sudske rasprave iz ženskog seljačkog života. Hermina je tada tvrdila da će ona bolje znati prikazati tragiku ženske duše nego muškarac. Drama je skicirana u 4 čina, ali nikada nije dovršena te je nađena u njezinoj književnoj ostavštini.

Potaknuta priznanjima koje je dobila za *Kitu cvijeća*, Hermina je napisala još dva dramska djela (ovaj put pod vlastitim imenom), igrokaz *Zabluda matere*, izveden 1888., i komediju *Ljubav i sjaj*, prikazanu 1897. Oba su uprizorenja kurtoazno pohvaljena, a zatim zaboravljena.

Nakon smrti supruga, godine 1906., Hermina Tomić nastavlja živjeti u Zagrebu kod kćerke Zorke i njezina muža, odvjetnika Vladimira Prebega.

¹² Ibid, str. 179-180.

¹³ Ibid, str. 180.

Posjećivala je sve kulturne događaje i nastavila se zanimati za književno stvaranje. No, oni književnici koji su nekada kao mladi ljudi surađivali s njom oko razvoja hrvatske knjige i kazališta sada su je doživljavali samo kao damu zastarjela književnog ukusa.

Umrla je 1915. u Zagrebu te je pokopana uz Josipa Eugena Tomića na Mirogoju.¹⁴ Iako njezina djela nisu odjeknula kao sjaj genija u teškoj političkoj situaciji, uvelike su pripomogla svijesti žene o samoj sebi i svojoj vrijednosti, pa i nacionalnoj svijesti. Njegujući okupljanja intelektualaca i umjetnika u svom salonu, umnogome je pridonijela kulturnom životu Zagreba, a i šire. Ponekad je dovoljno malo da se učini jako mnogo. To je upravo ono što karakterizira Herminu Tomić.

¹⁴ U Prilogu požeškoga *Glasnika*, 1915., br. 51, u rubrici »Gradske vijesti« objavljena je obavijest o smrti Hermine Tomić: »Hermina Tomić, rođj. pl. Prešern. Ovih je dana nakon duge i teške bolesti preminula u 74. godini života zaslužna hrv. spisateljica i poznata rodoljubka gdja Hermina Tomić, rođj. Prešern, supruga iza blagopokojnog kr. banskog savjetnika, proslavljenog hrv. romanopisca Josipa Eugena Tomića. Pokojnica se rodila od oca tada jurisdikcionalnog suca i vlastelina u Stativi kraj Karlovca, pl. Prešern. Pokojni se Tomić kao urednik lista 'Glasonoša' u Karlovcu upoznao sa slavljenom tada rodoljubkom Herminom pl. Prešernovom, koja se u ponovnom pokretu iza apsolutističkog mrtvila isticala kao najvatrenija Hrvatica, pa je ta ljubav urodila i brakom 3. listopada 1868. Hermina Tomić poznata je čitalačkom svijetu po mnoštvu svojih lijepih literarnih radova po različitim našim časopisima. Napisala je također nekoliko drama što je izdala i 'Matica hrvatska', od kojih ovdje spominjemo 'Ljubav i sjaj', 'Zabluda matere' i 'Kitu cvieća'. Sprovod vrijedne pokojnice bio je u nedjelju dne. 19. o. m. poslije podne u mrtvačnici na Mirogoju. Vječni joj pokoj i hvala.«

LITERATURA

- Detoni-Dujmić, Dunja, *Ljepša polovica književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
- Glasnik* (Požega), 1915., br. 51
- Kassowitz-Cvijić, Antonija (1925.), »Hermina Tomić«, *Vijenac*, 1925., br. 4/5/6
- Kempf, Julije, *Moja požeška sjećanja*, Matica hrvatska, Požega, 1996.
- Kempf, Julije, *Požega, zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi*, Hrvatske tiskare, Požega, 1910.
- Sablić Tomić, Helena, »Počeci slavonskog ženskog pisma«, u: *Dani Hvarškoga kazališta. Počeci u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, ur. Batušić, Nikola i dr., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug, Zagreb – Split 2008.

HERMINA TOMIĆ IN CROATIAN CULTURAL AND PUBLIC LIFE

Abstract

As Hermina Tomić (1843-1915) was wife of Croatian writer Joseph Eugen Tomić, her entire life and after life remained in the shadow of the celebrated writer. She was highly talented in acting, influential poet Ivan Trnski supported her, but she abandoned theatre after her marriage to Tomić. However, their home became an important center of the public and cultural life of Zagreb. Permanent guests of highly estimated Hermina's salon were Franjo Marković, August Šenoa, Ivan Dežman, Tadija Smičiklas and other. She successfully performed her role of housewife and the »salon queen« with the wholehearted support of Zora Trnski. At the same time she maintained correspondence with Jagoda Truhelka and Marija Jambrišak and was interested in women's issues. Her literary career began relatively late: in 1883 she published one act play *Kita cvieća*, in 1888 play *Zabluda matere* and in 1890 comedy *Ljubav i sjaj*.